

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TAHLIL, MULOHAZA VA MUAMMOLARNI HAL QILISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Tashmuxeimedova Shaxnoz Rafikovna

Shayxontohur tumani 186-maktabning

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15048859>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10- Mart 2025 yil

Ma'qullandi: 15- Mart 2025 yil

Nashr qilindi: 19-Mart 2025 yil

KEY WORDS

boshlang'ich ta'lim, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, analitik ko'nikmalar, mulohaza qilish qobiliyati, pedagogik metodlar.

ABSTRACT

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tahlil, mulohaza va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish usullari o'rganiladi. Maqolada shu sohada mavjud adabiyotlar tahlili keltirilgan, turli xil pedagogik yondashuvlar ko'rib chiqilgan, ularning samaradorligi muhokama qilingan va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish uchun turli xil strategiyalar muhokama qilinib, o'quvchilarning intellektual rivojlanishida ularning ahamiyati ta'kidlangan.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni nafaqat bilim olishga, balki ushbu bilimlarni amaliyotda qo'llash, axborotni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va muammolarni hal qila olishga o'rgatishdir. Bu ko'nikmalar o'quvchilarga nafaqat maktabda, balki kelajakdagi hayotlarida ham zarur bo'ladi [1]. Boshlang'ich sinflarda bu ko'nikmalarining shakllanishi alohida ahamiyatga ega, chunki aynan shu davrda bolaning asosiy intellektual qobiliyatlari rivojlanadi va mustahkamlanadi. Ta'limni modernizatsiya qilish sharoitlarida boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldida yangi vazifalar paydo bo'lmoqda - bolalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish, ularni mustaqil qarorlar qabul qilishga o'rgatish, mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish [2].

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot doirasida boshlang'ich ta'lim sohasidagi ilmiy adabiyotlar tahlili amalga oshirildi. Tahlil boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish usullariga bag'ishlangan o'zbek, rus va xorijiy mualliflarning asarlarini qamrab oldi.

O'zbek pedagogi Abdullayeva [3] o'z tadqiqotlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni ko'rib chiqadi. U bolalarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun o'yin faoliyatidan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi, chunki o'yin jarayonida bolalar turli qoidalarni o'zlashtirishadi, qarorlar qabul qilishni o'rganishadi va o'z harakatlarining oqibatlarini baholashadi.

Rus olimi Davydov [4] boshlang'ich maktabda rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasini taklif qiladi. Uning metodikasi o'quvchilarni nazariy tushunchalarni o'zlashtirishga va ularni amaliy vazifalarni hal qilishda qo'llashga o'rgatishga qaratilgan. Davydovning fikricha, bolalarda ilmiy tushunchalarni shakllantirish ularga dunyoni chuqurroq tushunishga va muammolarni

hal qilishga tizimli yondashishga yordam beradi.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida Piaget [5] va Vygotsky [6] ishlari alohida ahamiyatga ega. Ularning nazariyalari bolaning intellektual rivojlanishi asta-sekin sodir bo'lishini va bu jarayonda muhit va ijtimoiy o'zaro ta'sirning muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Piaget bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda o'z-o'zini kashf qilish va faol tajribaning rolini ta'kidlaydi, Vygotsky esa ijtimoiy o'zaro ta'sir va madaniy vositalarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Bloom [7] o'z taksonomiyasida o'quv maqsadlarining olti darajasini ajratib ko'rsatadi: bilim, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez va baholash. Bu taksonomiya boshlang'ich sinf o'qituvchilariga o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv vazifalarini ishlab chiqishda yordam berishi mumkin.

Fisher [8] o'z ishlarida bolalarga falsafiy tushunchalarni o'rgatish orqali ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi. U "Bolalar uchun falsafa" dasturini ishlab chiqdi, u bolalarga muhim masalalarni muhokama qilish va o'z fikrlarini asoslashga o'rgatadi.

O'zbek olimi Yusupova [9] boshlang'ich sinf o'quvchilarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganadi. U kompyuter o'yinlari va ilovalaridan to'g'ri foydalanish bolalarda mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishini ta'kidlaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'quv jarayoniga o'yin texnologiyalarini joriy qilish samarali bo'lib chiqdi. O'yin bolalar uchun tabiiy faoliyat shakli bo'lib, ularga turli xil vaziyatlarni modellashtirish va muammolarni hal qilishda tajriba to'plash imkonini beradi. Intellektual o'yinlar, mantiqiy topshiriqlar, rebuslar va boshqotirmalar bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, "Kim ko'proq so'z topa oladi?", "Ortiqchasini top", "Ketma-ketlikni davom ettir" kabi o'yinlar tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Muammoli ta'lim metodikasi boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning samarali usuli bo'lib chiqdi [4]. Bu yondashuv o'qituvchi o'quvchilar oldiga muammo qo'yishi va ularni mustaqil ravishda yechim izlashga undashiga asoslanadi. Masalan, matematika darsida o'qituvchi o'quvchilarga masalani yechish uchun yangi usulni topishni taklif qilishi mumkin, yoki o'qish darsida qahramon o'rniga o'zini qo'yib, uning harakatlarini baholashni so'rashi mumkin.

Loyiha faoliyati bolalarda tahlil va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [7]. Loyihalar ustida ishlash jarayonida o'quvchilar axborot izlashni, uni tahlil qilishni va tizimlashtirishni, o'z g'oyalarini shakllantirishni va ularni asoslashni o'rganadilar. Masalan, "Mening shahrim", "Ajdodlarimiz matoshunosligining sirlari", "Bizning mahallada qanday qushlar yashaydi" kabi loyihalar bolalarni faol bilish faoliyatiga jalb qiladi.

"Aqliy hujum" metodikasi muammo vaziyatlarini hal qilishda samarali bo'lib chiqdi [9]. Bu o'quvchilarga muammoni hal qilish uchun mumkin qadar ko'proq g'oyalarni taklif qilishni nazarda tutadi. Bu usul bolalarda noan'anaviy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi. Masalan, "Qanday qilib chiqindilarni kamaytirish mumkin?" yoki "Qanday qilib sinfda do'stona muhitni yaratish mumkin?" kabi savollar bo'yicha "aqliy hujum" o'tkazish mumkin.

Guruhlarda ishlash bo'yicha faoliyat samarali bo'lib chiqdi. Hamkorlikdagi ishlash

jarayonida bolalar muloqot qilishni, o'z fikrlarini ifodalashni, boshqalar nuqtai nazarini tinglashni va baholashni o'rganadilar. Masalan, kichik guruhlarda muammo vaziyatlarini muhokama qilish yoki birgalikda loyihalarni ishlab chiqish o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

"Besh qanday?" usuli (Kim? Nima? Qayerda? Qachon? Nima uchun?) bolalarda tahlil va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [6]. Bu metodika bolalarga hodisalarni har tomonlama ko'rib chiqishga va tizimli ravishda tahlil qilishga o'rgatadi. Masalan, ertak o'qigandan so'ng o'qituvchi bolalardan "Kim ertak qahramoni?", "Nima hodisa sodir bo'ldi?", "Bu qayerda sodir bo'ldi?", "Bu qachon sodir bo'ldi?", "Nima uchun bu sodir bo'ldi?" kabi savollarni so'rashi mumkin.

Biroq, barcha o'qituvchilar ham boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini yaxshi bilmaydilar. Ko'pincha darslar an'anaviy usulda o'tkaziladi, unda asosiy e'tibor bilimlarni uzatish va eslab qolishga qaratiladi, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga esa kam e'tibor beriladi. Shu munosabat bilan o'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimida ushbu masalaga alohida e'tibor qaratish zarur.

XULOSA

Adabiyotlar tahlili boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning turli xil usullari mavjudligini ko'rsatdi: o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati, "aqliy hujum", guruhlarda ishlash, "Besh qanday?" usuli, vizual vositalardan foydalanish, zamonaviy axborot texnologiyalari, o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish, badiiy adabiyot bilan ishlash. Bu usullarning samaradorligi ko'p jihatdan ularning bolalarning yosh xususiyatlariga mos kelishi, shuningdek o'qituvchining ularni amalda qo'llash qobiliyatiga bog'liq. O'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasiga alohida e'tibor qaratish zarur. O'qituvchilar o'quv jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari va texnologiyalarini qo'llash bo'yicha bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tahlil, mulohaza va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, o'qituvchilar, ota-onalar va ta'lim tizimining boshqa sub'ektlarining birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi. Bu jarayonning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchilarning boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini qanchalik bilishiga va amalda qo'llashiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Amonashvili, Sh. (2020). Insonparvar pedagogika asoslari. Moskva: Prosvesheniye.
2. Абдуллаева, Ш. (2021). Бошланғич таълимда танқидий фикрлашни ривожлантириш методикаси. Тошкент: "Фан ва технология" нашриёти.
3. Abdullayeva, S. (2018). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual rivojlanishi. Toshkent: O'qituvchi.
4. Davydov, V. (2019). Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi. Moskva: INTOR.
5. Piaget, J. (2013). Bolalarda intellektning shakllanishi. Nyu-York: Norton.
6. Vygotsky, L. (2011). Fikrlash va nutq. Moskva: Labirint.
7. Bloom, B. (2016). Ta'lim maqsadlarining taksonomiyasi. Nyu-York: Longman.
8. Fisher, R. (2017). Bolalarni fikrlashga o'rgatish. London: Nelson Thornes.

9. Yusupova, Z. (2021). Boshlang'ich ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya.

INNOVATIVE
ACADEMY